

Centrum för epidemiologi
och samhällsmedicin

Årsrapport 2020

Förord

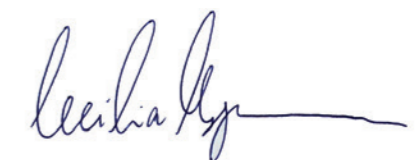
Denna årsrapport är en samlad återrapportering för 2020 av Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES) uppdrag från Hälso- och sjukvårdsförvaltningen i Region Stockholm.

Pandemiåret 2020 satte stora avtryck i CES verksamhet. När det blev tydligt att pandemin skulle bli en av våra stora folkhälsokriser, ställde vi snabbt om arbetet till att fokusera på hur covid-19 drabbat olika grupper och områden i länet. Vi har också haft en omfattande rapportering om pandemins möjliga övergripande effekter på befolkningens hälsa. Resultaten har förmedlats brett, och vi är stolta över att de kunnat användas helt instrumentellt i smittskyddsarbetet.

Under året har CES också etablerat Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter som ett nytt verksamhetsområde. Experter har rekryterats, och planering av hur folkhälsoarbetet inom detta viktiga område ska bedrivas är i full gång.

CES jobbar intensivt för att ”göra mer för fler” enligt förslaget till regionens nya Folkhälsopolicy. Några exempel på det arbetet kan du läsa om i denna rapport. Vår produktion i sin helhet omfattar mycket mer än covid-19 och SRHR. Den hittar du på Folkhälsoguiden (www.folkhalsoguiden.se). Trevlig läsning!

Vi på CES vill tacka våra uppdragsgivare för det goda samarbetet under det speciella år som varit!

Cecilia Magnusson
Verksamhetschef

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin
Box 45436, 104 31 Stockholm
ces.siso@sll.se

Årsrapport 2020
Omslagsfoto: Sten-Åke Stenberg, Mostphotos
Produktion: Enheten för kommunikation, CES.

Stockholm juni 2021
Årsrapporten kan laddas ned från Folkhälsoguiden
www.folkhalsoguiden.se

Foto: Mostphoto

Innehåll

Förord	3
CES uppdrag	7
Coronapandemin – en ny utmaning för folkhälsan.....	8
“Om tio år ska vi ha gjort skillnad inom SRHR”	12
Digitalisering av stöd till förändringsledning	14
Små barns psykiska hälsa i fokus.....	16
Tobaksbruk och ojämlik hälsa	18
CES webbplatser	20

CES uppdrag

Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES) ska bidra till en god och jämlik hälsa för befolkningen i Stockholms län genom kunskapsutveckling och kunskapsspridning. Verksamheten innefattar epidemiologisk bevakning och analys, utveckling, utvärdering och stöd till implementering av metoder för hälsofrämjande och förebyggande arbete, riktlinjer och policyer inom folkhälsoområdet.

I Policy folkhälsa 2017–2021 fastställs fyra mål:

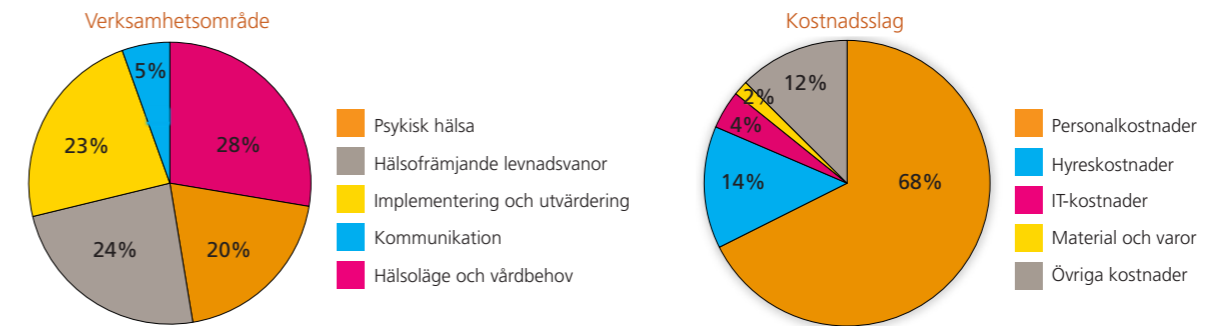
1. Det finns stöd, verktyg och förutsättningar för att välja hälsosamma levnadsvanor.
2. En god, jämlik och jämställd hälsa där de med sämst hälsa prioriteras.
3. Minskad psykisk ohälsa och förbättrad somatisk hälsa bland personer med psykisk sjukdom.

4. En arbetslinje som präglas av hälsofrämjande arbetsmiljöer och insatser som leder till att människors resurser tillvaratas.

CES arbetar på uppdrag av Hälso- och sjukvårdsförvaltningen inom Region Stockholm. Här bedrivs folkhälsovetenskaplig forskning och utbildning samt strategiskt folkhälsoarbete. Arbetet sker i nära samverkan med akademien, särskilt Karolinska Institutet.

Samverkan sker också med myndigheter, andra regioner, kommuner samt övriga aktörer inom folkhälsoområdet. CES driver ett flertal webbplatser, bland annat Folkhälsoguiden. På Folkhälsoguiden samlas fakta, material och nyheter om folkhälsa och folkhälsoarbete i Stockholms län.

Medelförbrukning, CES 2020. Avtal HSN 2017–2056 (54,1 mSEK).

Huvuduppdrag för Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES):

- kartläggning och analys av hälsoläge, behovsanalys och hälsans bestämningsfaktorer
- metodutveckling, identifiering, utveckling och anpassning av metoder för hälsofrämjande och förebyggande arbete
- utvärdering av riktade hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser, policyförändringar, vårdprogram och riktlinjer
- stöd till implementering av policyer, riktlinjer och program inom folkhälsoområdet
- expertstöd till den politiska ledningen och tjänstemannaorganisationen inom Region Stockholm, på uppdrag av Hälso- och sjukvårdsförvaltningen
- systematisk kunskapsspridning.

Foto: Mostphotos

Foto: Michael Erhardsson/ Mostphotos

Coronapandemin – en ny utmaning för folkhälsan

I mars 2020 var coronapandemin ett faktum och skulle komma att påverka svenskarnas och stockholmarnas liv i nästan alla aspekter. För CES innebar pandemin en stor förändring med en helt ny utmaning för folkhälsan i fokus. Med prognoser, analyser, kartläggningar och expertstöd har CES arbetat för att förstå, förklara och förebygga coronapandemins spridning och effekter.

Potentiella effekter på folkhälsan
Tidigt under våren 2020 fick CES i uppdrag av Hälso- och sjukvårdsförvaltningen (HSF) att identifiera coronapandemins potentiella effekter på folkhälsan. Uppdraget resulterade i åtta rapporter med tidiga prognoser över hur pandemin kan komma att påverka psykisk hälsa, sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR), socioekonomiska skillnader samt olika levnadsvanor, såsom rökning, fysisk aktivitet och matvanor.

6 851 nedladdningar av CES rapporter om coronapandemin.

Tidiga, förebyggande prognoser
CES experter gav exempel på hur folkhälsan i länet kunde påverkas på både kort och lång sikt genom att analysera effekter av tidigare pandemier och ekonomiska kriser. Syftet med rapporterna var att medvetandegöra hälso- och sjukvården, region och kommun, politiker och andra beslutsfattare om vilka folkhälsoproblem

som kan uppstå och hur de kan förebyggas eller behöva bemötas.

I rapporterna ges råd och rekommendationer till beslutsfattare och även till allmänheten. Allmänheten är inte CES primära målgrupp, men snabbt fattade man beslut om att rikta sig även till dem.

– Eftersom den svenska coronastrategin från början har byggt på råd och rekommendationer, så tyckte vi från CES sida att det var viktigt att sprida kunskap och information till allmänheten. Och genom att nå alla, via media, så når vi även beslutsfattare utanför Region Stockholm, säger Charlotta Kjellberg, chef vid enheten för kommunikation på CES.

Psykisk hälsa uppmärksammat
Rapporterna spreds inom och utanför Region Stockholm. En av de mest uppmärksammade och mest nedladdade rapporterna var den om psykisk hälsa.

100 gånger medverkade CES i media med anledning av coronapandemin.

För Johan Åhlén, biträdande enhetschef på CES och rapportens författare, innebar det bland annat flera medverkanden i media.

– Vår rapport om eventuella effekter på den psykiska hälsan publicerades relativt tidigt i pandemin. Jag tror att det fanns ett stort behov av information vid den tidpunkten, och att ämnet psykisk hälsa är något som berör oss alla på något sätt, säger Johan Åhlén.

Även rapporten om potentiella effekter på sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) fick stor uppmärksamhet och bidrog till att Mikamottagningen i Region Stockholm fick extra finansiering för att kunna stötta personer med erfarenhet av sex mot ersättning (läs mer på s. 12).

Kartläggning av utvecklingen
Under året har CES också fått ett mer långtgående uppdrag av HSF, med anledning av coronapandemin. Uppdraget innebär i rapporter kartlägga pandemins utveckling i Stockholms

CES rapporter och faktablad om coronapandemin 2020

Potentiella effekter på folkhälsan:

- Coronapandemin och alkoholvanor
- Coronapandemin och fysisk aktivitet
- Coronapandemin och matvanor
- Coronapandemin och narkotikabruk
- Coronapandemin och rökning
- Coronapandemin och socioekonomiska skillnader
- Coronapandemin och sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter

Analys och kartläggning:

- Covid-19 i Stockholms län till och med mitten av juni 2020 (rapport 2020:6)
- Att kommunicera hälsobudskap om rökning i coronatider (faktablad 2020:5)
- Coronapandemin och sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) (rapport 2020:9)

10 gånger talade experter från CES vid externa webinarier om coronapandemin.

län, analysera riskfaktorer som bidrar till allvarligt sjukdomsförlopp och identifiera särskilt drabbade eller riskutsatta grupper i befolkningen.

Analysarbetet görs i samarbete med Smittskydd Stockholm och Centrum för miljö- och arbetsmedicin (CAMM) och leds av avdelningen för kunskapsutveckling vid HSF.

För att samordna, kvalitetsgranska och säkerställa en samsyn i arbetet, etablerades tidigt en styrgrupp med representanter från respektive verksamhet.

Angeläget men utmanande arbete

I början av juli publicerades den första rapporten, som också gav den första grundläggande beskrivningen av hur covid-19 utvecklats i Stockholms län över tid, både geografiskt inom länet och i olika sociodemografiska grupper.

Arbetet var både angeläget och utmanande, säger Anton Lager, chef vid enheten för hälsoläge och vårdbehov på CES.

– Redan i början av sommaren 2020 hade coronapandemin påverkat folkhälsan på ett påtagligt sätt. Därför var det viktigt att tidigt kunna bidra med kunskap och så snabbt som möjligt ta lärdom av den, för att bromsa effekten av pandemin.

Under hösten publicerades den andra rapporten som handlade om samband mellan socioekonomiska faktorer och risken att dö eller drabbas av allvarlig covid-19-sjukdom. Rapporten visade bland annat att inkomst är den socioekonomiska faktorn med tydligast koppling

till risk att dö i covid-19, och att viktiga faktorer för utsatthet av smitta är yrke och möjligheten att arbeta hemifrån.

Bra registerdata är grunden

Det är Anton Lagers enhet – enheten för hälsoläge och vårdbehov – som är ansvariga för data och drivande i arbetet med rapportserien om utvecklingen och spridningen av covid-19 i länet. Projektledare är biträdande enhetschef, Vicky Bartelink, som både understryker vikten av uppdraget och det nära samarbetet med Smittskydd Stockholm.

– Det är avgörande att vi vet vilka grupper som är mest utsatta för att kunna ta hänsyn till dem när insatser ska planeras. Att kunna jobba så nära Smittskydd Stockholm har dessutom gjort att vi kunnat skriva rapporter som de har användning av i sitt dagliga coronaarbete och för att planera insatser på lokal nivå, säger Vicky Bartelink.

Även om uppdraget är viktigt och gett goda resultat, har det också varit utmanande. Inte minst eftersom covid-19 är en ny sjukdom och kunskap därför ökar i samma takt som mer data tillgängliggörs.

– Vi har behövt vara extremt noggranna i hur vi tolkar data och drar slutsatser. Men tack vare att Sverige har bra registerdata har vi tidigt kunna koppla olika datakällor med varandra för att göra säkra analyser, säger Vicky Bartelink.

Ett enhetsöverskridande projekt

Vid enheten för hälsoläge och vårdbehov har fokus främst legat på kartläggning av allvarliga covid-19-utfall, såsom slutenvård och dödsfall, i olika demografiska och socioekonomiska grupper. Men alla enheter på CES bidrar genom

Foto: Yanan Li

att göra dataanalyser och kartläggningar kopplade till respektive expertområde.

För att samordna arbetet leder Vicky Bartelink det som kallas Plattform covid-19. Ett viktigt kitt i projektet, inte minst när majoriteten av arbetet sker på distans.

– Var tredje vecka har vi ett enhetsöverskridande möte för att uppdatera varandra och ge feedback på de analyser som görs, och även CAMM och Smittskydd Stockholm deltar vid behov, säger Vicky Bartelink.

Under 2021 publicerar de övriga enheterna på CES rapporter om bland annat statiner och

dödlighet i covid-19, vårdkonsumtion för psykisk hälsa under pandemin, samband mellan kön och risk för allvarligt utfall i covid-19, allvarlig covid-19 bland personer med psykiatriska tillstånd och en uppdatering om pandemins effekter på SRHR.

Även för Anton Lager, Vicky Bartelink och deras enhet fortsätter uppdraget under 2021.

– Vi lär oss mer om covid-19 och hur pandemin utvecklar sig för varje dag som går. Och även när pandemin är över kommer folkhälsoarbetet kopplat till dess faktiska effekter fortsätta, säger Anton Lager.

- Mål 1: Hälsosamma levnadsvanor
- Mål 2: God och jämlik hälsa
- Mål 3: Minskad psykisk ohälsa
- Mål 4: Hälsöfrämjande arbetsmiljöer

Foto: Yanan Li

”Om tio år ska vi ha gjort skillnad inom SRHR”

Få saker har så stor betydelse för individens upplevelse av hälsa och välmående som den sexuella och reproduktiva hälsan och rätten till denna – fri från fördomar, diskriminering, våld eller tvång. År 2020 blev året när CES bildade en egen enhet som arbetar för just detta, och som redan bidragit med expertstöd, vetenskapliga underlag och nya insatser.

Från arbetsgrupp till enhet

I början av 2020 fick CES i uppdrag att utveckla arbetet inom sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter (SRHR) i Region Stockholm. Under våren bildades en arbetsgrupp för SRHR, med ambitionen att fungera som ett kunskapscentrum för vården och andra delar av samhället. ”Vi ska bidra till jämlik hälsa. Och vi ska göra skillnad inom tio år” sa Kyriaki Kosidou, ledare för arbetsgruppen, till Folkhälsoguiden i mars 2020.

Knappt ett år senare är SRHR en egen enhet med sakkunniga handläggare, statistiker och Kyriaki Kosidou som enhetschef. Tillsammans har de regionalt ansvar för SRHR-frågor inom Region Stockholm.

– Nu kan vi jobba mer långsiktigt och har tagit fram en strategisk handlingsplan för det arbetet. Men vår vision är fortfarande densamma – vi ska vara viktiga aktörer som gör skillnad och verkar för jämlik hälsa inom SRHR.

Viktigt bidrag till extrainsats

Arbetsgruppen tog form i början av coronapandemin. I maj publicerades en första rapport om pandemins potentiella effekter på SRHR, som ett sätt att förbereda hälso- och sjukvården på vilka grupper som kan bli extra utsatta och var insatser kan komma att behövas.

I rapporten uppmärksammades bland annat att personer med erfarenhet av sex mot ersättning skulle kunna drabbas hårt. Och Kyriaki Kosidou är stolt att säga att det gjorde skillnad.

– Det här är en liten men mycket utsatt grupp som är svår att nå. Men vår rapport väckte intresse bland politiker vilket bidrog till att Mikamottagningen i Region Stockholm fick

extra finansiering för att kunna stötta den här gruppen med psykologiskt och psykosocialt stöd.

Kartläggning av ojämlikheter

Utöver pandemin, har sexuell hälsa varit i fokus under 2020.

I ett projekt kartlägger enheten hur olika gynekologiska tillstånd, såsom samlagssmärta och klimakteriebesvär, bidrar till ojämlikheter i SRHR-hälsa. För att fördjupa kunskapen har de sett till att frågor om gynekologiska tillstånd blir en del av Region Stockholms folkhälsoenkät 2021.

Andra projekt handlar om digitalisering i vården för sexuell och reproduktiv hälsa. Dels hur det kan påverka vårdens tillgänglighet för utsatta grupper, dels hur det kan påverka vårdens innehåll utifrån en jämlikhetsaspekt.

För att kunna göra de kartläggningar, uppföljningar och analyser som krävs har delar av SRHR-enhetens initiala arbete också handlat om att bygga databaser. Det finns tillstånd inom SRHR där kunskapen är mycket begränsad och det finns stor brist på vetenskaplig publicering, vilket bidrar till ojämlikheter i hälsa.

– Jämfört med andra hälsoområden där det forskats betydligt mer så ligger SRHR efter. Vi behöver bidra med mer kunskap helt enkelt, säger Kyriaki Kosidou.

Ökat intresse för SRHR

SRHR har betydelse både för den psykiska och den somatiska hälsan. De senaste åren har området fått större uppmärksamhet, bland annat

Exempel på SRHR-enhetens arbete 2020

- SRHR har bedrivits som projekt under 2020.

Enheten har bland annat

- publicerat tre rapporter
- samarbetat med en extern webbsida (RFSU) om coronainformation
- gett expertstöd och konsultativt stöd till omkring 18 samarbetspartners inom Region Stockholm, kommuner och myndigheter.

efter metoo-rörelsen 2017, menar Kyriaki Kosidou.

– Det finns många angelägna frågor inom SRHR, bland annat om hur vi kan förebygga sexuella trakasserier och våld och hur vi kan jobba med normer för att öka jämställdhet och minska diskriminering.

Uppmärksamheten och angelägenheten gör att SRHR-enheten ofta tillfrågas som expertstöd av regional och kommunal verksamhet, myndigheter och media. Stödet kan se ut på olika sätt. De har till exempel bidragit med analyser av vårddata till Socialstyrelsens regeringsuppdrag att se över pandemins effekter på testning av sexuellt överförbara infektioner (STI).

SRHR-enheten samarbetar också mycket med Karolinska Institutet och har bland annat gett stöd till ANOVA – ett akademiskt specialistcentrum som arbetar med andrologi, sexualmedicin och transmedicin.

Bättre kunskap i skolorna

Ett av enhetens uppdrag är att förbättra kunskapen om SRHR i skolan, både bland elever och personal. Därför har de tagit fram en modul om sexualitet och relationer till webbplatsen Elevhälsoportalen, som ger skolor och förskolor stöd i arbetet att främja elevers hälsa.

– Det här är en väldigt viktig satsning, som vi också vill jobba vidare med i framtiden, säger Kyriaki Kosidou.

Modulen lanseras våren 2021 och ger förslag på insatser för att öka personalens kunskaper om genus, jämställdhet, normer och hbtqi-personers rättigheter. Andra insatser handlar om att se över språkbruket i skolan, arbeta för inkludering och motverka ohälsa kopplad till kön, sexualitet och sexuell läggning.

- Mål 1: Hälsosamma levnadsvanor
- Mål 2: God och jämlik hälsa
- Mål 3: Minskad psykisk ohälsa
- Mål 4: Hälsofrämjande arbetsmiljöer

Foto: Märten Åhström.

Ola Rosenlind, Annika Bäck, Leif Eriksson och Märten Åhström från CES förbereder en digital workshop i metodstöd för faciliterare.

Digitalisering av stöd till förändringsledning

Under sex år har enheten för implementering och utvärdering utbildat i hur verksamheter bäst genomför förändringar. Deras metodstöd i implementering utvecklas varje år. Under 2020 fick enheten ett stort uppdrag om att ta fram en utbildning i förändringsledning för första linjens chefer inom Region Stockholm.

– Det handlar om att lära sig processen för att genomföra förändringar i en verksamhet. Har man en gång lärt sig hur det går till tänker vi att den kunskapen går att överföra på allt förändringsarbete i verksamheten, säger Märten Åhström, vid enheten för implementering och utvärdering och utbildare i metodstöd i implementering och förändringsledning.

Målgruppsanpassade metodstöd
Metodstödet i implementering startades 2014 efter att enheten fått uppdrag att hjälpa till med implementering av en riktlinje inom vården. Då skapades en utbildning, ett metodstöd, för arbetsgrupper där en chef och ett antal medarbetare gick tillsammans för att lära sig implementera ett verkligt uppdrag. Under åren

har både material och tillvägagångssätt utvecklats och nu består metodstödet för arbetsgrupper av fyra workshoppar med eget arbete och handledning mellan träffarna.

Efter varje utbildningsomgång utvärderas metodstödet och förändringar görs ständigt. När cheferna uttryckte behov av ett annat sorts metodstöd utvecklades för några år sedan ett metodstöd i implementering för chefer. Den senaste utvecklingen av metodstödet är en inriktning för faciliterare, det vill säga för de personer i verksamheten som har en stöttande funktion. Detta metodstöd skulle genomföras första gången våren 2020.

– Men det kom en pandemi emellan, säger Märten Åhström.

Under coronapandemin har därför ett stort arbete lagts ned på att digitalisera utbildningarna. Under hösten kunde de genomföras på distans. Efter kursutvärderingarna visade det sig att deltagarna var nöjda och en del var mer nöjda än tidigare eftersom de sluppit resan till utbildningslokalen, de har kunnat genomföra utbildningen hemma eller på sin arbetsplats.

Utbildar 2 000 första linjen-chefer
Under 2020 har enheten för implementering och utvärdering också skapat en utbildning i förändringsledning för 2 000 första linjen-chefer inom Region Stockholm. Utbildningen, som

består av tre olika moduler, utgår från samma implementeringsmodell som metodstödet.

– I den här utbildningen i förändringsledning utgår vi från ett annat perspektiv än i metodstöden. Första linjens chefer arbetar i en föränderlig miljö med snabba beslut i vardagen. De sitter oftast inte vid en dator och planerar verksamheten utan behöver ta beslut på plats i den dagliga verksamheten. Då fungerar implementeringsmodellen för att det är ett väldigt bra sätt att se en process, säger Märten Åhström.

Utbildningsatsningen i förändringsledning för första linjens chefer bygger på tre olika delar och innehåller bland annat en webbutbildning i tio avsnitt med föreläsningar och reflektionsövningar, fem workshoppar i förändringsledning samt fördjupningsföreläsningar.

Under hösten 2020 genomfördes fem workshoppar och två fördjupningsföreläsningar. Webbutbildningen gjordes klar och kommer finnas tillgänglig på Lärortorget under 2021.

- Mål 1: Hälsosamma levnadsvanor
- Mål 2: God och jämlik hälsa
- Mål 3: Minskad psykisk ohälsa
- ☑ **Mål 4: Hälsöfrämjande arbetsmiljöer**

Exempel på enheten för implementering och utvärderings arbete under 2020

Enheten har bland annat

- gett expertstöd eller konsultativt stöd till 15 vårdcentraler inom uppdraget för hälsofrämjande befolkningsriktade insatser
- vid elva tillfällen agerat expertstöd till verksamheter inom Region Stockholm
- gett stöd och föreläsningar till omkring 38 samarbetspartners inom Region Stockholm, kommuner, akademien och myndigheter
- publicerat två rapporter och två faktablad.

Foto: Mostphotos

Små barns psykiska hälsa i fokus

Enheten för psykisk hälsa har en stor bredd inom forskning och kunskapsspridning. Under 2020 har enheten producerat ett flertal rapporter som fått stor uppmärksamhet, bland annat om hur coronapandemin påverkar den psykiska hälsan. Ett arbete som skett lite mer i skymundan är det preventiva arbetet med små barns psykiska hälsa. Här arbetar enheten på olika sätt med föräldrastöd och stöd till personal inom barnhälsovården.

– Vi har insett att vi ska jobba nära barnhälsovården, det är där vi har en unik arena att förebygga psykisk ohälsa. Vi når näst intill alla föräldrar, även sårbara grupper, via BVC. Där har vi vår bas och kan nå ut med våra insatser, säger Anna Edenius, psykolog vid enheten för psykisk hälsa på CES.

Stöd för att främja psykisk hälsa

Under 2019 startades samverkansprojektet ABC småbarn mellan Stockholms stad och barnhälsovården (BVC) och CES inom Region Stockholm för att ta fram ett strukturerat

generellt föräldrastödsprogram som vänder sig till alla föräldrar med barn mellan 10 och 18 månader. CES uppgift är att medverka som expertstöd. ABC-programmet finns redan för föräldrar med äldre barn, men behovet och efterfrågan på föräldrastödsprogram till föräldrar med små barn är stor.

– Något sådant program finns inte i Sverige och inte utanför Sverige heller, säger Anna Edenius och fortsätter:

– Programmet riktar sig till alla föräldrar och målet är att stärka dem och bidra till att barn mår bra. Vi vet att de första åren i ett barns liv är

viktiga för att skapa en bra grund för psykiskt välmående och kan motverka psykisk ohälsa längre fram.

När barn är mellan 10 och 18 månader händer mycket i barnets liv, inte bara i den fysiska och psykiska utvecklingen utan också för att många föräldrar går tillbaka till arbete eller studier och barnet börjar i förskola. Samtidigt blir det färre besök på BVC, berättar Anna Edenius.

Under 2020 har CES tillsammans med Stockholms stad och barnhälsovården tagit fram en manual för ABC småbarn. Projektet som bygger på gruppträffar med föräldrar har fått pausa på grund av coronapandemin, men förhoppningen är att kunna hålla träffar med barn och föräldrar utomhus under våren för att sedan starta en pilotstudie till hösten. En större KI-studie, en kontrollerad randomiserad interventionsstudie, planeras för våren 2022.

Utvärderar program för utrikesfödda

Under 2020 har enheten även påbörjat en utvärdering av ett samhällsorienterat grupprogram som riktar sig till utrikesfödda föräldrar med barn mellan 0 och 18 år. Stockholms stad och Länsstyrelsen har utvecklat programmet som handlar om vad det innebär att vara förälder i Sverige.

Fakta om ABC småbarn

- Föräldrastödsprogram för föräldrar till barn mellan 10 och 18 år.
- Deltagande föräldrar träffas och har diskussioner som leds av två utbildade gruppleddare.
- Programmet bygger på forskning, föräldrars önskemål och FN:s barnkonvention.
- Programmet utvärderas och effekterna presenteras i en studie år 2022.

Exempel på enheten för psykisk hälsas arbete under 2020

Enheten har bland annat

- gett expertstöd inom epidemiologisk bevakning, psykisk hälsa under coronapandemin, ensamhet bland äldre och våld i nära relationer med mera.
- gett expertstöd om småbarn till 15 samarbetspartners i Region Stockholm, kommuner och myndigheter
- publicerat sex rapporter.

– Det tar bland annat upp hur det är att vara förälder i ett nytt land, föräldrars rättigheter och skyldigheter, hur till exempel förskola och skola fungerar och vart man kan vända sig om man behöver stöd som förälder eller blir sjuk, säger Anna Edenius.

Programmet består av en hel del kunskapsöverföring men också gruppdiskussioner mellan föräldrar. Det har utvecklats och använts ett tag, nationellt, och utvärderas nu av CES på Länsstyrelsens uppdrag.

– Det är ett stort uppdrag som CES har fått. Förhoppningen är att utvärderingen ska vara klar till midsommar 2021, säger Anna Edenius.

Andra insatser under 2020 är exempelvis översättning av gruppbehandlingen Cool Little Kids för föräldrar med oroliga och ängsliga barn, en behandling som man hoppas ska testas i Sverige. Den handlar om blyga och oroliga barn och tar upp sådant som föräldrar ofta frågar sin BVC-sjuksköterska om.

Anna Edenuis har under året även medverkat i BVC-podden och pratat om oroliga och blyga barn. Tanken med podden är främst att stötta barnhälsovårdens personal som i sin tur kan hjälpa föräldrar och barn, men den kan också vara en direkt kanal ut till föräldrar.

- Mål 1: Hälsosamma levnadsvanor
- Mål 2: God och jämlik hälsa
- Mål 3: Minskad psykisk ohälsa
- Mål 4: Hälsöfrämjande arbetsmiljöer

Foto: Adobe Stock

Tobaksbruk och ojämlik hälsa

Uppdrag tobaksprevention Stockholm startades hösten 2018 för att bli en samlingsplats för Region Stockholms tobakspreventiva arbete. Projektet – ett samarbete mellan Centrum för epidemiologi och samhällsmedicin (CES) och Akademiskt primärvårdscentrum (APC) – kan nu sammanfattas.

Jämlik hälsa som mål

– Vår huvudsakliga uppgift har varit att lyfta frågor om hur det ser ut med tobaksanvändning i dag, med fokus på ojämlikheten i tobaksbruk och hälsa, säger Joanna Stjernschantz Forsberg, läkare, specialist i socialmedicin vid CES och samordnare för Uppdrag tobaksprevention Stockholm.

Enligt den senaste statistiken röker omkring sju procent av befolkningen i Stockholms län, men andelen är ojämnt fördelad. Exempelvis röker 14 procent av männen i Rinkeby-Kista medan motsvarande andel i Österåker är 1,4 procent. Det gör också att sjukdomar orsakade av rökning är ojämnt fördelade.

– Andelen rökare har minskat under de senare åren, men rökningen är ojämnt fördelad. Nu finjusterar vi insatserna och det tobakspreventiva stödet för att nå de grupper där andelen rökare är som störst, säger Joanna Stjernschantz Forsberg.

Under projekttiden har Uppdrag tobaksprevention hållit i utbildningar och varit expert- och implementeringsstöd i olika delar av Region Stockholms verksamheter.

Bland annat har uppdraget varit med som expertstöd till vårdcentralerna inom det befolkningsinriktade hälsofrämjande uppdraget, i Stockholms mest utsatta områden, för att ge råd om evidensbaserade insatser som kan fungera för att arbeta med tobaksprevention lokalt. Det kan

till exempel handla om att samarbeta med bibliotek och skolor – med tanken att möta människor där de är och inte bara på vårdcentralen.

Pandemin har krävt omprioritering

Under 2020 har insatserna varit svåra att genomföra eftersom vårdcentralerna har varit tvungna att prioritera annorlunda under pandemin. Coronapandemin har även ändrat förutsättningarna för uppdragets utbildningsinsatser.

– Vi har lyckats bra med att styra om till digitala möten. Fördelen har varit att vi har kunnat nå fler och längre. Många som tidigare inte haft möjlighet att fysiskt delta i våra utbildningar och seminarier har kunnat göra det nu, säger Joanna Stjernschantz Forsberg.

Uppdragets utbildningar och webinarier har främst vänt sig till vårdpersonal som möter patienter och till beslutsfattare som behöver veta hur det ser ut med rökning och ojämlikhet i hälsa i dag. Webinarierna som handlat om nya tobaksprodukter som marknadsförs till unga, rökning bland utlandsfödda och om sambandet mellan rökning och att bli allvarligt sjuk i covid-19, har varit mycket välbesökta.

Samverkan med många aktörer

Uppdrag tobaksprevention Stockholm har under åren också varit implementeringsstöd för ”rökfri operation” som går ut på att hjälpa patienter att bli rökfria i samband med en operation.

Rökfrihet kan minska risken för komplikationer under och efter en operation och patienter ska

därför erbjudas stöd att sluta med tobak. Här har uppdraget samarbetat med primärvård och akutsjukhus och tagit fram informationsmaterial både till patienter och vårdpersonal och hållit i informationsträffar för personal.

Uppdraget har även startat samarbete med mödravården och barnhälsovården kring barn och passiv rökning. Utöver att närmare kartlägga hur spädbarn utsätts för passiv rökning, är förhoppningen att nå ut till utlandsfödda män som är en stor andel av dem som röker men som kan vara svåra att nå med stöd och information.

– Att bli förälder är en av de livsavgörande händelser där det kan vara möjligt att nå ut och ge stöd till en beteendeförändring, säger Joanna Stjernschantz Forsberg.

Nu när Uppdrag tobaksprevention Stockholm avslutats fortsätter det tobakspreventiva arbetet inom olika verksamheter i Region Stockholm. Joanna Stjernschantz Forsberg hoppas att de samarbetsforum för tobakspreventivt arbete, som bildats under åren med projektet, kan leva kvar.

– Det är en stor fördel att göra gemensam sak av det tobakspreventiva arbetet. Samarbetet fortsätter, säger hon, om än inte formellt utan via våra egna nätverk.

- Mål 1: Hälsosamma levnadsvanor**
- Mål 2: God och jämlik hälsa**
- Mål 3: Minskad psykisk ohälsa
- Mål 4: Hälsofrämjande arbetsmiljöer

Exempel på enheten för hälsofrämjande levnadsvanors arbete under 2020

Sluta-Röka-Linjen har genomfört

- 6 632 samtal om tobak
- 2 018 samtal med tolk
- 99 samtal med anhöriga
- 84 handledningssamtal
- 1 157 samtal via chatt.

Enheten har bland annat

- agerat expertstöd inom tobaksprevention vid tio tillfällen, inom Region Stockholm, kommuner och myndigheter.
- publicerat sex rapporter och fyra faktablad.

Foto: Sten-Åke Stenberg/Mostiphotos

CES webbplatser

CES driver och utvecklar ett antal webbplatser inom folkhälsa och epidemiologisk bevakning. Webbplatserna handlar bland annat om barns och ungas hälsa i förskola och skola, samt att ge stöd till förändrade tobaksvanor.

På CES webbplats finns allt eget utgivet material, information om CES uppdrag och organisation samt om medarbetare och lediga tjänster.
www.ces.sll.se

Folkhälsoguiden är en webbplats för folkhälsofrågor och folkhälsoarbete inom Stockholms län.
www.folkhalsoguiden.se

Elevhälsoportalen är en webbplats och ett webbverktyg för att stödja det hälsofrämjande arbetet i förskola och skola. Arbetet med portalen är ett samarbete mellan CES, CAMM och CHIS inom Region Stockholm.
www.elevhalsoportalen.se

SkolmatSverige är ett kostnadsfritt verktyg som hjälper skolor att utveckla måltidens kvalitet – ur ett helhetsperspektiv.
www.skolmatsverige.se

Med Folkhälsokollens webbverktyg får du snabbt och enkelt en överblick över hur livsvillkor, levnadsvanor och hälsa fördelar sig och utvecklas över tid i Stockholms län.
www.folkhalsokollen.se

Sluta-Röka-Linjen är en nationell och kostnadsfri stödlinje för alla som har funderingar kring att sluta röka eller snusa. Samtal kan ske via telefon och chatt.
www.slutarokalinjen.se

